

ISTORIJOS ŠALTINIŲ TYRIMAI

6

LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTAS

VILNIAUS UNIVERSITETAS

ISTORIJOS ŠALTINIŲ TYRIMAI

Sudarė

Artūras Dubonis

6

Lietuvos istorijos institutas
Vilnius, 2018

Redaktorių kolegija:

Darius Antanavičius
(*Lietuvos istorijos institutas*)

Darius Baronas
(*Lietuvos istorijos institutas*)

Zenonas Butkus
(*Vilniaus universitetas*)

Artūras Dubonis (pirmininkas)
(*Lietuvos istorijos institutas*)

Mathias Niendorf
(*Greifswaldo universitetas*)

Rimvydas Petrauskas
(*Vilniaus universitetas*)

Irena Valikonytė
(*Vilniaus universitetas*)

Visi leidinio straipsniai recenzuoti dviejų mokslininkų

Leidinio bibliografinė informacija pateikiama Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos Nacionalinės bibliografijos duomenų banke (NBDB).

TURINYS

Artūras Dubonis

Pratarmė	9
----------------	---

Straipsniai

Laimontas Karalius

Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kanceliarijos knygų rūšys (1522–1540): kaita ir tęstinumas	11
Types of the Grand Duchy of Lithuania Chancellery Books (1522–1540): Changes and Continuity. <i>Summary</i>	61

Darius Baronas

Pirmieji Vilniaus pranciškonų geradariai: 1522 m. Žygimanto Senojo privilegijos tyrimas	65
The First Patrons of Vilnius Friars Minor Conventual: A Study of King Sigismund the Old's Charter of 1522. <i>Summary</i>	100

Mindaugas Klovas

Privačios fundacijos ir donacijos stačiatikių cerkvėms bei vienuolynams Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje XIV a. pabaigoje–XVI a. pradžioje	101
Private Foundations and Donations to Orthodox Churches and Monasteries in the Grand Duchy of Lithuania in the Late 14th–early 16th Century. <i>Summary</i>	141

Karolis Čižauskas

Didiko valdžia, humanistai ir raudonas vaškas: Mikalojaus Radvilos suteiktis žemioniui Jonui Slavskiui	143
A Nobleman's Rule, Humanists and Red Wax: Mikalojus Radvila's Grant to Landowner Jan Sławski. <i>Summary</i>	170

Darius Antanavičius

Nežinomos XVI a. vidurio Kauno miestiečių apeliacijos valdovo teismui, įrašytos Lietuvos Metrikos Palenkės vaivadijos knygoje	173
The Unknown Appeals of the mid-16th Century Kaunas Citizens to the Assessors' Court and the Court <i>in Relationibus</i> in the So-called Voivodeship of Podlachia Books of the Lithuanian Metrica. <i>Summary</i>	225

Darius Vilimas

Iš Kauno pavieto žemės teismo kasdienybės. Pavieto vazniai XVI a. pabaigoje	227
Everyday Matters in Kaunas Powiat Land Court. Powiat Voznys in the Late 16th Century <i>Summary</i>	248

Inga Ilarienė

Viešųjų notarų veikla Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės vyskupijose XVI a.	251
Activities of Notaries Public in the Dioceses of the Grand Duchy of Lithuania in the 16th Century. <i>Summary</i>	307

Tomas Čelkis

Kirviu ir kaltu: nekilmingųjų ženklai Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės XV–XVI a. šaltiniuose	309
With an Axe and a Chisel: Signs of the Base-Born People in the Grand Duchy of Lithuania Sources of the 15th–16th Century. <i>Summary</i>	332

Adam Stankevič

Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės Vyriausiojo tribunolo raštvedyba: bylų registrų knygos	333
Record Keeping of the Supreme Tribunal of the Grand Duchy of Lithuania: Case Registration Books. <i>Summary</i>	358

Publikacija*Jonas Drungilas, Mindaugas Šinkūnas*

1680 m. lietuviška priesaika dėl Svobiškio dvaro žemių	359
--	-----

Recenzijos

<i>Žiemgalos aktai = Acta Semigalliae</i> , parengė, vertė ir komentavo T. Baranauskas, Joniškis: Žiemų pradas „Simkala“, 2014. – 36 p.	
<i>Sėlos aktai = Acta Seloniae</i> , parengė, vertė ir komentavo T. Baranauskas, Pasvalys–Joniškis: Pasvalio krašto muziejus, Žiemų pradas „Simkala“, 2015. – 64 p. (<i>Darius Baronas</i>)	369
A. И. Груша, <i>Документальная письменность Великого Княжества Литовского (конец XIV – первая треть XVI в.)</i> , Минск: Беларуская навука, 2015. – 465 с. (<i>Mindaugas Klovas</i>)	374
<i>Полоцкие грамоты XIII – начала XVI века</i> , подготовили А. Л. Хорошкевич (отв. ред.), С. В. Полехов (зам. отв. ред.), В. А. Воронин, А. И. Груша, А. А. Жлутко, Е. Р. Сквайрс, А. Г. Тюльпин, Москва: Университет Дмитрия Пожарского, 2015. Т. 1 – 851, [12] с.; Т. 2 – 520, [2] с.; илл.; 6 генеал. табл.; 2 кар. (<i>Vita Diemantaitė</i>)	381
Santrumpos	385
Apie autorius	387
Autoriams	389
Guide for Authors	393

P R A T A R M Ė

Istorijos šaltinių tyrimų redakcinė kolegija ir leidėjai mokslo visuomenei ir Lietuvos istorijos mylėtojams įteikia šeštąjį leidinio tomą. Smagu ir džiugu, kad Lietuvos mokslininkų istorikų ir jų kolegų užsienyje atliekamų tyrimų mastai ir galimybės leidžia sudarinėti ir išleisti tokios specifinės tematikos, kaip šaltiniotyra, mokslinius rinkinius.

Šio leidinio turinio pristatymą norisi pradėti ne nuo straipsnių, bet nuo vienintelės šaltinio publikacijos. Tai lietuvių kalbos istorijai ir Lietuvos kultūrai svarbus atradimas – 1680 m. priesaika lietuvių kalba iš Svobiškio. Dabar žinome dvidešimt keturias Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės laikų lietuviškas priesaikas. Priesaiką surado Tomas Čelkis ir noriai suteikė galimybę ją paskelbti.

Šiame tome skelbiami darbai aprėpia kelis aiškius istorijos šaltinių tyrimų aspektus. Pirmiausia pažymėsime Lietuvos Metrikos knygų istorijai XVI a. pirmoje pusėje skirtą Laimonto Karaliaus straipsnį, kuriame autorius gilinasi į spėjamo knygų teminio rūšiavimo klausimus – į vieną iš labiausiai diskutuojamų Lietuvos Metrikos istorijos problemų.

Tradicinę temą – dokumentų ir jų „rengėjų“ tyrimai – pristato keturi straipsniai. Darius Baronas, tirdamas 1522 m. Lenkijos karaliaus ir Lietuvos didžiojo kunigaikščio Žygimanto Senojo privilegiją Vilniaus pranciškonams, atskleidžia, kas, kaip ir kokiu būdu 1387 m.–XVI a. pradžioje prisidėjo prie jų žemėvaldos ir itin saugomo Kenos valdų komplekso – latifundijos – suformavimo. Mindaugas Klovas savo straipsnyje analizuoja visų privačių fundacijų ir donacijų stačiatikių cerkvėms ir vienuolynams Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje XIV a. pabaigoje–XVI a. pradžioje diplomatiką ir jas suregistruoja. Vieną Mikalojaus Radvilos suteiktą žemioniu Jonui Slavskiuui plačiame socialiniame, politiniame ir kultūriniame XVI a. antrojo–trečiojo dešimtmečių Lietuvos realijų kontekste analizuoja Karolis Čižauskas. Be to, pažymėtina, kad lotyniškai ant pergamento suteiktį surašė M. Radvilai raštininku *notarius* tarnavęs Mikalojus Husovianas. Šis faktas pakoreguoja humanisto biografijos duomenis. Inga Ilarienė tęsia

viešųjų notarų korpuso tyrimus, šiame leidinyje apibendrina sukauptas žinias apie XVI a. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės vyskupijų viešuosius notarus.

Šeštajame *Istorijos šaltinių* tome trys straipsniai skirti teismų bylų knygoms aptarti. Darius Antanavičius išrenka ir aptaria XVI a. vidurio Kauno miestiečių apeliacijas, dėl neaiškių priežasčių įrašytas į Lietuvos Metrikos Palenkės vaivadijos knygas. Kauno temą papildo Darius Vilimas. Semdamas gausius duomenis iš Kauno pavietai žemės teismo knygų, jis nutapo XVI a. pabaigos žemės teismo vaznių veiklos kasdienybės paveikslą. Adamas Stankevičius tiria specifinį Lietuvos Vyriausiojo Tribunolo raštvedybos klausimą – bylų registrų knygas.

Jau tradiciniais galime pavadinti *Istorijos šaltinių tyrimuose* skelbiamus darbus istorinės geografijos ir jos šaltinių tema. Ir šioje knygoje – tai nekilmingųjų gyventojų asmeninės nuosavybės ženklams skirtas Tomo Čelkio straipsnis kartu su iki šiol mokslui nežinomomis šių ženklų publikacijomis.

Redakcinė kolegija nuoširdžiai dėkoja šeštojo tomo autoriams už bendradarbiavimą ir kviečia juos, taip pat ir kitus šaltiniotyros problemoms neabejingus tyrinėtojus, ateityje aktyviai rašyti į leidinį. Mokslinių tekstų parengimo ir pateikimo principai nurodyti tomo pabaigoje.

Baigdami šio *Istorijos šaltinių tyrimų* tomo rengimo ir leidybos darbus norime padėkoti Lietuvos istorijos instituto direkcijai, iš Instituto lėšų finansavusiai gerbiamaam Skaitytojui pristatomos knygos leidybą.

Artūras Dubonis